

ROSTA

TÓTÁGAS ADY KÖRÜL VALLOMÁSOK ÉS FELELETEK

A megértő és költő Mészöly Gedeonnak ajánlom barátsággal.

Régóta nem dúlt olyan harc az irodalom berkeiben, mint amióta elhangzott a *békülés* jelszava.

A *Széphalom* szerénytelenség nélkül megállapíthatja, hogy elsőnek tűzte ki a békülés olajágát, azzal a fölhívással, amelyet 1926 június havában küldtünk szét: *ó és új magyarság* szintézisére és egy új folyóirat alapítására szólítva föl a modern, de hagyománykereső magyarság híveit.

Programmunk első megvalósulását – a *Széphalom* 1–3. számát – gáncsolás és megnevezés fogadta épen az ókonzervatív oldalról, ahonnan a béke megteremtését várhatnók. A *Széphalom* állja a támadásokat és az agyonhallgatás dacára is megy tovább a maga útján. De tiltakozik az ellen, hogy újra és mindig: hagyományok becsméréssel és ócsárlásával vádolják a modern magyar stílus híveit.

Akik pedig krokodilkönnyeket sírnak a béke távolmaradásán, azok gondolják meg: ha áll a hajsza Ady Endre körül és vége-hossza nincs a vetélygő türelmetlenségnek, – ebben az átkos visszavonásban csak a tizenhatodik század hagyományai élednek újra. Akkor katolikus és protestáns mondotta egymásnak: jobb szeretném, ha vadak laknák Magyarországot, mintsem más vallás hívei. Ma azok marják egymást, akik különbözőféle Költőben gyönyörködnek: egyik párt a persecutio réme ellen szítja az örök rebelliót, a másik békejobbot nyújt, hogy annál közelebből döfhesse a tört.

De hátha mégis úgy lehetne, hogy dereng valami a lelkekben. Talán 1927 meghozza az irodalmi Locarno-t, amely annyit fog érni, mint minden Locarno; de azért jelentheti az erők új csoportosulását is: ellenségek közösfreton-egyesülését, régi barátok szétkülönülését.

Berzeviczy Albert kimondotta a megváltó jelszót: *egyesíteni az erőket*. Ha a béke uralomra jut az irodalomban, uralkadni fog a politikában is. De tagadhatatlan, hogy ezt a békét épen az Akadémia elnökének szűkebb körében akadályozzák némelyek, akik inkább bárd alá hajtják fejüket, semhogy egy coenaculumot alkossanak a tisztátalan neologusokkal ... Velük szemben joggal kérdezi Babits Mihály: miért akartok kezét fogni velünk, ha mi hazaárulók vagyunk? És kérdezhetnők még: a fegyverszüneti tárgyalások idején miért szervezik tovább is a csapatösszevonást, újoncok és népfelkelők kiküldését az irodalmi frontra? Miért dobják a nevetség biztos halálába a még kiképzetlen fiatalokat, hogy az *új magyar irodalom problémáinak* árkaikat megrohmozzák? Miért állítják elő az irodalmi kritika becsületes, de faragatlan Márkusait, hogy kaszával-kapával provokálják a rabulisztika guerilla-harcát? Miért mennek ki a konzervatív frontra olyan elpuhultak akik tíz év óta nem láttak fegyvert: azóta, amióta az ellenség táborából átpártoltak? Miért szólaltatják meg a magát modernnek nevező utcai lap félművelt harsonáit is, azt remélve, hogy ettől az ebédutáni lármától leomlanak a haladó tudomány és a modern irodalom falai?

A legszomorúbb pedig az, hogy a testvérharcban nem a kombattáns elemek pusztulnak el, – ők learatják a maguk harci dicsőségét – hanem az otthonmaradottak, akik nem csatlakozva egyik párthoz sem: mindkét pártnál gyanúsak és akik őrizni akarván az irodalom szent tűzét: gyújtogató hírébe keverednek.

*

Három kérdést óhajtok az alábbiakban fölvetni, a *kettészakított irodalom* vitájával kapcsolatban.

1. „Világnézet“ vagy „csinosság“: melyik elv legyen az igazi irodalom alapja?
2. Milyen képzelhető el a béke Ady körül?
3. Minő tanulságok vonhatók le a Petőfi–Ady-párhuzamból?

1. „Világnézet“ vagy „csinosság“?

A *l'art pour l'art* erkölcsstelen, ki kell irtani az öncélúság művészetét mondják az ókonzervatív oldalon. De akik a jobboldalon hadat üzennek a *l'art pour l'art*-nak, azok vegyék észre, hogy nem hoznak új törvényt, csak a régit teljesítik be: az expresszionista-agitációs kor szellemét.

Emlékezzünk a háborúelőtti új iskolák manifesztumaira: Európaszerte az *akció*, a *tett* harsonáival handabandáztak; az impresszionizmus, esztétizmus halálát követelték; az irodalmi játékosdít, a „*l'art pour l'art*“ boci-boci tarkáját“ pokolba kívánták.¹ A háború alatt írta az örökké forradalmas Szabó Dezső, hogy „a jövőt

¹ V. ö. Irodalomtörténet 1917:373.

alakító, forrongó, nagyszerű humanumoknak új, izzó kaoszában minden splendid isolation, tour d'ivoire, énekeskedés hiábavaló mókává szegényül: a művész, az író *megint* munkás lesz². Nem új a kétféle principium harca: a francia romantika a költő prófétai szerepében hitt, hogy aztán a parnassienek ismét a művészet autonómiájába zárkózzanak ... De A d y Endre – aki például Z o l á b a n az emberiség haladáskerekének küllőjét látta és P e t ő f i b e n a megnemalkuvást értékelte² – maga is egyik harcos üldözője volt a l'art pour l'art-nak. A d y val egy fronton harcolt aki úgy támadja az A d y -kultuszt, hogy a l'art pour l'art ellen szállít municiót ...

Míg a szélső jobboldal egyrésze – K a s s á k és A d y csapásain előnyomulva – az öncélú irodalomnak kitárult kapuit döngeti, addig a csavarosabb eszűek a „baloldaliság“, „pártpolitikai agitáció“ és külföldieskedés burkolt vádját koholják azok ellen, akiknek írásaiból szerencsések megtanulni, hogy A d y Endre forradalmár volt és lenézte a l'art pour l'art művészetet. A csavaros okoskodás ellen nincs appelláta:

1. A d y költészetének hívei maguk állapítják meg A d y ról, hogy parazsat szállított a forradalom tüzéhez.
2. A d y költészetének hívei – természetesen – nagy költőnek tartják A d y t és szeretik is a verseit ...
3. Tehát: A d y hívei – enyhén szólva – „baloldaliak“ és „pártpolitikai agitációt“ folytatnak a „nemzetietlen“ költő védelmében.

Ez körülbelül olyan logikai *tótágas*, mintha azt mondanám: Mészöly Gedeon megállapítja Zrinyi Miklósról, hogy gyűlölte a törököt. Ámde Mészöly Gedeon nagyon szereti Zrinyi Miklós verseit, sőt imitt-amott csiszolgat is rajtuk, hogy megmentse számunkra a múltnak ezt az értékét. Tehátlan: Mészöly Gedeon ellensége a turánizmusnak, támogatja a török fajtestvéreinket üldöző irodalmat, „irodalmi agitátora“ a törökgyűlöletnek és a bűnös Nyugat, nem pedig a szűztiszta Kelet felé orientálódik ...

De nem akarok logikai csapdákat fölállítani azok részére, akik a kritikust teszik felelőssé az író világnézetéért, politikai tetteiért és G y u l a i P á l t akarnák tetemre hívni a király fölött, akibe P e t ő f i a nyilát lőtte ...

*

Igenis hiszem és vallom, hogy nem a csínosságáig törekvő költői játék, hanem a *világnézetes* irodalom jelenti az emberiség és a nemzet igazi nagy *értékeit*. Akit nem hevít korának érzeménye és aki nem az élet, haza, vallás legnagyobb kérdéseire keres feleletet – *művészi*, nem pedig *morális* feleletet – az irodalomban: az olyan kritikus sürgősen cserélje föl a kathedróját a jobban jövedelmező bankdirektorsággal, a puritán szerkesztői szobát a földbirtokos lakályosabb kastélyával. Csak a középszerű lelkek ijednek meg a lángész titáni szózatától és menekülnek a dübörgő – előttük „értelmetlen“ – hangok elől a megszokott és halkabb, tetszetős, „harmóniás“ melódiákhoz.

De a világnézetes irodalomból ne csináljanak *politikát*. Minden világnézetnek joga van a művészi megnyilatkozáshoz, ha tehetség nyilatkoztatja meg. A művészet iránt érzékkel bíró laikus vagy kritikus pedig gyönyörködni tud mindenfajta világnézet művészi megnyilatkozásában, még akkor is, ha az övével homlokegyenest ellenkező világnézet nyilatkozik meg előtte.

Aki nem tudja élvezni az övével ellentétes világnézetű irodalmat, annak sejtelve sincs a művészetéről, mert egynek veszi az ábrázoló művészetet az ábrázoltvalósággal. Ez a körülbelül olyan naív álláspont, mint az emlékezetes kisvárosi publikumé, amely színház után megverte az intrikus-színészt és cukorkákkal jutalmazta meg az üldözött ártatlanság megszemélyesítőjét.

Modern irodalmunk és az irodalomtudomány című dolgozatomnak (*Széphalom* 1927:8) épen az az egyik tétele, hogy „az író értékelése, élvezése nem követeli az olvasótól, hogy azonosítsa magát az író világnézeti állásfoglalásával“. Teljesen egyetértek Mészöly Gedeonnal, aki különben is magáévá tette az én tételtemet, de megtoldotta azzal, hogy az u. n. „konzervatív“ (szerinte helyesebben „nemzeti“) költészet szintén „súlyos politikai teher“ volt a nemzeten. Hát persze, hogy az volt! Soha senki sem tagadta. A d y épen azért lázongott ellene, mert a költészetben is megérezte a világnézetek összecsapását. De az már ráfogás, hogy én a Vargha–Szabolcska Kozma-féle költészettől megtagadtam a világnézetes jelleget (v. ö. *Széphalom* 1927:11). Én ebben a vonatkozásban még csak a nevüket sem említettem és csupán a milléniumi évek irodalomfölfogásáról, uralkodó irányáról beszéltem: erre valóban áll az, hogy hiányzik belőle a nagyobb szabású politikum hogy nem szomjuhozta a világnézetes irodalmat, hogy nem kutatta az íróban lappangó tendenciát.

Nem is volt világnézet harc az akkori szélcsendes időkben. Ezt maga a *Budapesti Szemle* is dokumentálja abban a cikkében, amely a *Széphalom* irodalom fölfogásával polemizál. Hiába készül föl, hogy bebizonyítsa az ellenkezőt: Szabolcskát már eleve elejti (tévesen, amint látni fogjuk); Kozma Andorból csak Koboz krónikáit idézi (ezek a riportszerűen napi kommentárok már kívül esnek a költészet határain, de említhetett volna a B. Sz. súlyosabb világnézetű terheket is ...); V a r g h a Gyula verseiből meg épen csak egyetlen-egy tud idézni (a másik kettő, 1918–19-ből, nem tartozik ehhez a kérdéshez). Egy fecske nem csinál tavaszt és V a r g h a Gyulának ez a nemes szelídségű, borongó-sötétlenlátó költeménye (*Országháza*) nem állítható párhuzamba az én „politikai“ példáimmal, Zrinyi törökgyűlöletével, Petőfi forradalmiságával, a szabadságharcot előkészítő „baloldali“ patriotizmussal, az elnyomatás éveinek lirájával, A d y csatakiáltásával, Clairvaux-i Szent

² V. ö. *Irodalom és forradalom* c. cikkemet (Irodalomtörténet 1920).

Bernát országokat megmozgató agitátorságával: példák, amik nem politizálnak, csupán csak az irodalomnak élet-mozdító erejét bizonyítják. Ma is állom, hogy a millénium nemzedéke az irodalommal nem épített, nem rombolt: élvezte az ezerév örökre szóló dicsőségét, tetőn-széttekintő nyugalomát ... Anélkül, hogy politizálni akarnék, hivatkozhatom Székfű Gyulára, aki a „harmadik nemzedék“ idejéről a konzervatív erők pangását konstatálja, ezekkel a szavakkal (*Három nemzedék* 1920:307) jellemezve a „jobboldali törekvéseket“: „Gyöngé kezdetek, tapogatózó kísérletek, melyeknek hatását a katasztrófa bekövetkezéséig alig lehetett érezni. Nagyobb sikereket értek el a baloldalon jelentkező ellenzéki törekvések, melyeknek nálunk a szabadságot tagadó, de forradalmi szociáldemokrácia és a forradalmi változást és szabadságot egykép követelő polgári radikalizmus formáiban jelennek meg“. A konzervatív kritikának éppen az volt az eredendő bűne, hogy elmulasztotta az értékes erők jobboldali megszervezését: „a konzervativizmus elvi politikája néhány egyszerű ember öntudatlan óhajta maradt“. Annál kitűnőbbben értették – a XX. század elején – a tehetségek elüldözését, baloldalra-taszítását, amint azt Milotay István hetilapja, az *Uj Nemzedék* (1918:39. sz.) megállapította egy fájó tanulmányában ...

Am fogadjuk szívesen a B. Sz. egyetlenegy adatát: meghajlok a nemes szelídségű, borongó-sötétenlátó költemény szépsége és értéke előtt, de nem tudom elnyomni magamban az ellenvetést: más magyar dal mennyiköve villogott, midőn Berzsenyi szállott szembe a nemzeti romlással. Ha látja közelgeni a vést, zengő zivatartól tanuljon dalt a költő ...

De ha már a konzervatív világnézetért harcolunk, megtoldhatjuk a B. Sz. kardját egy lépéssel: Vargha Gyula, Szabolcska Mihály, Kozma Andor nemcsak kiszakított idézetekkel dokumentálják ezt a világnézetet, hanem egész lényük sugárzásával, minden mozdulatuk rezzenésével.

Ennek kimutatása azonban eltérítne céloktól és fölösleges is volna.

*

És mégis, mégis: a Költő nem egyhúrú hangszer, hanem sokmelódiájú szimfónia. Legyen szabad idéznem azokat a szavakat, amiket 1919 február másodikán írtam Ady Endre forradalmiságáról a *Hét* című folyóiratba: „Adyknak egész mentalitása, gögösen egyéni érzései és finom lelki remegései olyan messzire húzódtak a *forradalom* megvalósulásának percétől, hogy a politikus és szociológus irodalmárok nem mertek betörni az ő szentélyébe, hanem előráncigálták a Petőfi silány és izléstelen köztársasági tákolmányait és azokkal ordítózták tele a falakat. Hamis képet festenek Adyról, akik – fegyvertárs után nézve – csak a vén vármegyeház fölgyújtóját akarják látni benne. Ady lelke sok-húrú zongora: mindenki leütheti a maga billentyűjét rajta, de melódiákat csak az esztétáknak és művészetrajongóknak játszik“.

A „lázongás“ billentyűje Szabolcska Mihály, Vargha Gyula és Kozma Andor zongoráján is leüthető ...³

(Szeged)

Zolnai Béla

A FIATALABB TÖRTÉNETÍRÓK TALÁN LEGKIVÁLÓBBIKA

A *Századunk* c. folyóirat ennek nevez engemet egy tanulmányában, ahol egyúttal megrajzolja az én írói portrémat is. Sem a dicséző szavak, sem a kép ellen nincs kifogásom, nem is lehet: alios jam vidimus ventos. De mindenképpen érdekes ez a portré arra, miként képzelel el a tanult emberek egy csoportja a mai magyar történetírók típusát. Bizony ez a mai magyar történetíró eléggé alantas lény, utolsó fajta ember. Éveken át lelkiényszer alatt élt az ilyen féreg, s amikor sikerült magát valami iránynál elhelyeznie, még mindig nem érzi magát biztosnak, s bár senki se fogja rá a balpártiság vádját, s nem is lehet ráfogni, annyira megszokta a mentegetőzést, hogy akkor is ezt teszi, mikor „már rég nem akar, amikor igazán régen nincs is szüksége a mentegetőzésre“. A fiatalabbak legkiválóbbika azt írja ma is, amit Szende Pál, oktobrista miniszter állapított meg a 16. századról, ezt „Bécsben nem is szégyenli, csak Pesten tesz úgy, mintha röstellené“, s ezért mit tesz a mai Tacitus? belerúg abba a *Huszádik Századba*, mely egykor pártfogásával kompromittálta őt és cikkeiben mindegyre hajánál fogva rántja elő az egykori progresszív, radikális irányt, csak azért, hogy lesepülésével a ma konzervatívjai előtt tisztázza magát. Így lesz a mai magyar történetíró, aki itt benn van, az országban bogárrá, mely száraz ágnak akar mindenáron látszani; a mai magyar történetíró a mimikri kedves, behízelt példája tehát, s egészben véve nem Tacitus-fiók, hanem a hazai erkölcsi fertőnek tenyésztett tipikus egyede.

A cikkíró keserűségét megérthetjük, ha tudjuk, hogy ilyennek látja a mai országot és szegénynek ilyen országban kell élnie. De erkölcsi felháborodásában is megtehetné volna, hogy némely kis dolgoknak, ha már ír róluk, utána nézzen. Így megtanulhatná, hogy Tomorit, a „büszke vezért“ nem Vörösmarty írta. Megtanulhatná,

³ A polémia folytatását a – remélhetőleg – nyugalmasabb őszi időkre hagyjuk. Szerk.

hogy Szende Pál volt pénzügyminiszter és szocialista bankáron kívül Verböczire egyéb írók is felhasználhatók. Fraknóin kívül Tagányi, sajátmagam, sőt akták is. Nem kevésbé egyoldalú dolog azt hinni, hogy a Rákóczi-ügy hajszájában a *Husadik Század* volt az egyetlen komoly hang mellettem és hogy a nem-radikálisok voltak ellenem. Addig is, míg e kortörténetileg nevezetes hajszá története megíródnék, megjegyzem, hogy azt Károlyi Mihály, hírlapja rendezte és az oktobrista vezér adott a hajszáért köszönőiratot egy oly írónak, aki most is egyik kedvence a radikális köröknek. A hónapokon át tartó, s éveken át megújuló emberhajszájában a *Husadik Század* egyetlen cikket hozott, de ez sem egyezett meg befolyásos radikális körök véleményével, amint hogy a folyóirat egyik főembere, Braun Róbert utóbb (1918, II. köt. 21. l.) különvéleményt is jelentett be. Braun Róbertnek ez a régi cikke különben némi tehetségtelenség mellett ugyanoly mimikri-vonásokat állapít meg korábbi könyveimben, minőket a *Századunk* cikke legújabb értekezéseimben; érdekes találkozás.

Végül bármennyire sajnálom is, hogy az oktobrista-progresszív történetfelfogást itt-ott jellemezvén, ezen a *Századunk* cikkírója felindul és minden ilyen érintést felháborodásában alacsony szándékúnak, mimikri-tünetnek nevez el: az oktobrista történetfelfogás egy tényleg létezett felfogás, mely nem tarthat igényt arra, hogy amikor érdekében volna, hallgatással mellőzzék. Ez egy lezárt dolog, kész történeti kép, új vonásokat Szende Pál és a *Századunk* írói sem fognak többé hozzá adni. Ha tehát néha kritikával, néha – tekintve e felfogás tudománytalan voltát – némi szatírával nyúl hozzá egyik vagy másik történész, ezt szabad ugyan alacsony okokra visszavezetni a magát sértve érző oktobrista-maradéknak, de megakadályozni sem ereje, sem joga nincsen.

(Budapest)

Szekfü Gyula

RÉGIEK ÉS UJAK NÉPVÁNDORLÁSI KÉRDÉSEKRŐL

A tudományok közti határvonalak nem állandók. Élesen tűnik ki ez manapság a keletkutatásból és természetesen a mi szempontunkból legfontosabb magyaréredékű keletkutatásból is. A mult század első felének keletkutatója, amennyiben a szó akadémikus értelmében tudós volt, a földrajzot vagy nyelvészetet művelte. E két tudomány mellett polgárjogot nyert azután lassankint a módszeres néprajz, a régészet, sőt művészettörténet is. E tudományok eredményes művelése egyre fokozódó mértékben követelte meg kezdetben a szakok szerinti elkülönülést. Ma már más a helyzet. A nyelvésznek pl. nem szabad (nem volna szabad) többé mondjuk egy népviseleti, fegyvertani, díszítőművészeti vagy egyéb művelődéstörténeti kérdésben az illetéketlenségre való hivatkozás egyszerű és kényelmes álláspontjára helyezkedni. Stein Aurél, Pelliot, Grünwedel, von Lecoq, Andersson, Torii és mások nem hozhatták volna létne korszakalkotó műveiket, ha mereven egyetlen tudományág művelésére szorítottak volna.

Most, mikor ezeket írom, különösen arra gondolok, hogy mennyi kára van a magyarcélú keletkutatásnak abból, hogy az elválaszthatatlanul egymásbakapcsolódó régészeti és művészettörténeti kérdéseket nem tartja nyilván jelentőségük szerint. Nem titok ugyanis már Hampel és Nagy Géza óta, hogy azok a díszítőművészeti formák, melyek hazánk területén a hunnok és a honfoglaló ősök korában honosodtak meg, nagyrészt keleti származásúak. Ma már ki tudjuk mutatni közelebről is, hogy honnan erednek. A honfoglalási kor díszítőművészetének kérdése oldódott meg először. A legújabb keletkutatás eredményei azután megadják a határozott felvilágosítást a hunnkorszakinak, vagyis az u. n. „Keszthelykultúra“ művészeti formáinak eredetére vonatkozólag is.

Stein Aurél közölt már keletturkesztáni leleteket, „Ancient Chotan“ (1907) és „Ruins of Desert Cathay“ (1912) című műveiben, melyeken világosan felismerhetők azoknak a hellenisztikus származású növényi indáknak az ősei, melyek a mi „keszthelystilusunkat“ leginkább jellemző bronzsúlyvereteket díszítik. E növényi formák Nagy Sándor hódításai következtében terjedtek el Iránban és a vele szomszédos baktriai és Gandhara (északnyugatindiai és afghanisztáni) területre, honnan azután átjutottak keleti Turkesztánba, sőt Kinába és Japánba is. Grünwedel Albert egyik igen fontos munkájában „Bericht über archaologische Arbeiten in Idykutschari und Umgebungen im Winter 1902–03“ – a díszítő elemeknek már egész sorára találunk, mely a mi hunnkorszaki emlékeinken szintén felismerhető. E formák falfestményeken fordulnak elő, melyeket a porosz Turfán-expedíciók Keleti Turkesztán, vagyis a Tarimmederence északi oázisaiban fedeztek fel. Von Lecoq Albert a lehető legtökéletesebb színes sokszorosításban közölte e falfestmények nagy részét két hatalmas munkában. Az egyik – „Chotscho“ – 1913-ban jelent meg. A másik „Die buddhistische Spätantike in Mittelasiens“ legújabban (1922–25) hagyta el a sajtót. Ugyancsak huszonötben ajándékozta még Lecoq az orientaliaztikát egy izgatón érdekes és tanulságos művel – „Bilderatlas zur Kunst und Kulturgeschichte Mittelasiens“, melyben többek közt a következőket is olvashatjuk: „Az antik műveltség hanyatlásával és az Európát pusztító népvándorlással azután egy keletről nyugat felé ható mozgalom indult meg. (T. i. a megelőző nyugatkeleti irányú terjeszkedéssel szemben.) A hunnok és iráni szövetségeseik, az alánok (mai utódaik az

összéték), sok keleti holmit, különösen fegyvereket és ruházatokat hozhattak Európába. Eredményes közvetítők lehettek különösen az alánok, kik a szvévekkal együtt Portugalliát hódították meg, a vandálokkal Északafrikába keltek át és Franciaországban Valence környékén telepedtek le“.

Az alánok legközelebbi rokonai és keleti szomszédai voltak a szoghdiaiak, kik viszont a tőlük keletre lakó tochárok voltak szomszédok és ugyancsak fajrokonok. A turfáni iráni hellenisztikus falfestmények alkotói pedig ezek a tochárok voltak. Műveiket azzal is különböztetik meg a néhány évszázaddal későbbi kínai jellegű, uigur–török keletturkesztáni falfestményektől, hogy a tochárstilus emlékeinek nevezik.

Nem kételkedhetünk tehát egy pillanatig sem. Ugyanazok az indás, gyöngyfüzéses, rozettás, fürtös, palmattás és griffes ékítmények egyrészt az iráni hellenisztikus, másrészt a magyarországi hunn területen. Az utóbbin pedig, mint kormegállapítók, 4., 3., sőt 2. századi római uralkodók pénzei. A „Keszthelystilus“ emlékei tehát csak olyan néptől származhatnak, mely az iráni hellenisztikus művelődési körhöz tartozott és a hunnok idejében már itt volt hazánk területén. Kínai és nyugati írók világosan közlik az utókorral, hogy a hunnok az alánokat győzték le, mielőtt a távol Keletről jövet Európába törtek volna. Velük tódult hát nyugatra az az iráni nép, melyről Ammianus Marcellinus határozottan megírja, hogy öltözete és fegyverzete olyan, mint a hunnoké. Hogy egyebet ne említsek, a Lecoq-féle atlasz egyik (124. sz.) képén ott látható egy iráni harcos, kezében azzal a különös, kalapácsoshoz hasonló fokossal, melyhez hasonló gyakran találtak nálunk a hunnkorszaki sírokban.

A nevezetes atlasz megjelenését megelőzőleg hosszas levelezést folytattam a szerzővel a hunn és alán kérdésre vonatkozólag s néhány hónappal az ő művének megjelenése előtt napvilágot látott a „Jahrbuch der asiatischen Kunst“-ban az én dolgozatom is „Mittelasiatische Spätantike und Keszthelykultur“ cím alatt, melyben a középpásziai hellenisztikus és a magyarországi hunnkorszaki művészeti formák nyilvánvaló egyezésének tényét megállapítom és a kapcsolatot alán közvetítésből magyarázom. Különböznem kell jegyezni azt is, hogy Nagy Géza, kinek helyes ösztönét e kérdésben nem lehet eléggé csodálni, már a millennium idején említette, a Magyar Nemzet Történelmében a szarmaták mellett az alánokat is, mint a „Keszthelystilus“ feltételezhető hordozóit. E gondolatból csak azért nem lehetett annak idején tudományos elmélet, mert Nagy Gézáéknak még nem lehetett tudomásuk arról, hogy mit rejteget a Taklamakan sivatagból szétáradó homok a régi kínai selyemkereskedés útvonalán.

Régészeti irodalmunkban ezek után mint késedelmes vendég jelenik meg ezerkilencszázhuszonhatban (!) Alföldi András könyve: „Der Untergang der Römerherrschaft in Pannonien“. Véleményem szerint a munkának az a része, mely a népvándorlás korának emlékeit tárgyalja, alaptételében, rendszerében és eredményeiben téves. Az u. n. „Keszthelykultura“ hordozói Alföldi szerint az avarok. Ez emlékcsoport anyagát több ezer sír szolgáltatta. Avarokból való pénz egyikből sem került elő. Viszont ott van egy másik, kétségtelenül későbbi csoport, melyből hiányzik az inda, hiányzik a griff és minden egyéb iráni hellenisztikus forma és amelynek korát 7. századi bizánci pénzek állapítják meg, szóval amely nem helyezhető más korba, mint az avarokéba és amelyet Hampel József „Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn“ című alapvető művében (1905) csakugyan avar csoportnak is nevez. Igen, csakugyan avar emlékek ezek is, mondja rájuk Alföldi, de avar a másik csoport is. Az avarok ugyanis, mondja ő, időközben megváltoztatták a stílusukat. – Miért? – Bizonyára azért, mert különben nem jön ki az elmélet. Alföldi ugyan bőven dolgozik az u. n. „történelmi valószínűségekkel“, de ennek az elméletnek igazolására még e „valószínűségek“ közül is csak annyit említ, hogy „a Bizánccal való kereskedelmi forgalom az avarokat főképpen csak a magyar területen érte el“. Vajjon honnan képzelet ezt Alföldi? – Nyomban utána megjegyzi még azt is, hogy az avarok „megelőzőleg a bizánci kereskedelem szférájától messze, a távoli Ázsiában lakhattak“. Igaz ugyan, hogy mikor az avarok, 558-ban még Magyarországtól távol, a Volga alsó folyásánál tanyáznak, már követet küldenek Kandik személyében a bizánci császárhoz. Ugy látszik azonban, hogy ez az adat csak a Hampel József és Nagy Géza korában volt fontos; ma már nem az.

Hogy Alföldi nem vesz tudomást a művészettörténeti formaelemzés módszeréről, ami nélkül pedig ma már senki sem lehet régész, az kitűnik abból, hogy a legtipikusabb növényi ékítmények egyikét, az indát, a szkitha állatornamentikából származtatja. Hasonló szerencsével dolgozik egy másik esetben is, mikor oroszlanfejnék minősít egy négy keselyűfejből összeállított ékítményt. (II. tábla; 4. kép.)

Alföldi szerencsétlenül választott, mikor a művészettörténet egyes keleti kérdéseit részben Strzygowski, részben pedig a neki homlokegyenest ellentmondó Rostowtzew segítségével igyekezett megoldani. Rosszul választotta meg a mestereit már azért is, mert mind a kettő szélsőséges és nagyon is sok helyreigazításra szorul. Ebből kifolyólag azután, de ettől függetlenül is, ellentmondásokra találunk a könyvben. Hogy egyebet ne említsek, a 22. lapon a „Keszthelystilus“ különösen jellemző állatviaskodás-ábrázolásokról szólva megjegyzi a következőket: „Ez a megfigyelés mutatja, hogy a magyarországi avar művészi iparnak ez a főmotívuma a szkitha stílusnak egyik, a szibériai aranytárgyakat megelőző fejlődési fokából származik. A magyarországi motívum tehát sokkal közelebb áll a pontuszi emlékekhez ...“ Viszont a 30. lapon egy jegyzet alatt a következők olvashatók: „Magyarország legrégebbi avar sírmezőit azt bizonyítják, hogy e nép megérkezése előtt nem élt a bizánci kivitel körletében, tehát nem élhetett a Fekete-tenger északi partvidékén“. Alföldi természetesen kimagyarázza magát: Az avarok úgy jutottak a pontuszi stílushoz, hogy ez eléjük vándorolt

valahova Ázsia távoli részeibe. Miközben pedig ezt a hatást feltételezi, „másodlagos jelenséggé“ fokozza le az iráni hellenizmust, melynek hatását a keleti népek művészetére a legnagyobb kutatók által felfedezett emlékek beláthatatlan sokasága biztosítja.

Ezek után nem csodálkozhatunk azon sem, hogy az Alánokról, mint a „Keszthelystilus“ hordozóiról hallani sem akar és sem azt nem veszi figyelembe, amit Ammianus Marcellinus mond róluk, hogy t. i. a hunnokkal együtt jöttek, sem pedig azt, amit a „Wei Shu“ c. kínai történelmi munkából tudunk, hogy a hunnok már Ázsiában hódítottak alá területen. Arról szinte nem is szükséges beszélni, hogy fent idézett megállapításomról hallgat s azt állítja, hogy ő az első, ki az ázsiai hellenizmust a magyarországi emlékekkel némi kapcsolatba hozza.

Ugyancsak a 30. lapon igazat ad Pray Györgynek, ki 1761-ben azt állította, hogy Baján avar népe két uigur törzs egyesüléséből származott. Pedig amit ma a legújabb és igazán szerencsés uigurkutatók eredményeként lesűrhetünk, az abban áll, hogy e nép a 8. században Keletturkesztán keleti részét és körülbelül két évszázad múlva az egész Keleti Turkesztánt hódította meg s emellett, amint igen-igen sok emlék bizonyítja, a legműveltebb volt az összes török népek közt. Hogyan lehet hát egy kalap alá hozni őket, bármi néven nevezendő bizonyíték nélkül, az avarokkal, kiket legjobban az a középkori orosz közmondás jellemez, hogy „eltűntek, mint az avarok, kiknek nincsenek sem utódaik, sem emékeik“. Ezt az avarok által annak idején keltett sivár benyomást pedig megerősítik a hazánkban kiásott leletek is, melyek arról tanuskodnak, hogy egykori gazdáik stílusérzéke a hunnoké alatt volt, ami kitűnik abból is, hogy úgy szerették az aranyat, mint a szarkák. Ezért is lesz az avarkorszaki emlékek száma mindig kevesebb a hunnkorszakiakénál. Az arany természeté, hogy eltűnik még a sírból is.

Egyik sarkalatos állítása Alföldinek az, hogy az u. n. „Keszthelykultura“ emlékei, melyeket Hampel említett nagy művében mint II. csoportot tárgyal és Nagy Gézával együtt szarmatának vagy hunn-szarmatának nevez, gyakran fordul elő a III., vagyis avarnak elismert csoport tárgyaival együtt. Ez az állítás annyira nem fedi a valóságot, hogy egy helyen még Alföldi maga is kénytelen akaratan kívül az ellenkezőjét elismerni, mondván: „Ha a Keszthelykultura egyes sírjaiban és temetőiben többnyire kizárólag öntött, vagy kizárólag préselt felszereléseket találunk, úgy ez csak annyit jelent, hogy itt elég ízlés volt az emberekben ahhoz, hogy a szíjzawat egységesen csak az ősrégi divat vagy a bizanci ízlés szerint díszítsék“.

Mutatványul talán elég ennyi is annak bizonyítására, hogy kár volt Alföldinek Hampel és Nagy Géza hatalmas művéhez hozzányúlani. Mikor ők szarmatákban és irániakban keresték a hunnkorszak stílusának alkotóit, nagyon helyes arányban indultak. A mi feladatunk az, hogy kiegyésszük az ő művüket, de nem az, hogy felborítsuk.

(Budapest)

Felvinczi Takács Zoltán

AURÓRA-KÖR

A Nyolcórui Ujság föltűnést keltő riportot hozott máj. 25.-én egyik irodalmi társaságunkról. „Az *Aurora-Kör* lemondatta alelnökét“, „A Társaság tagjainak tüntető állásfoglalása Császár Elemér mellett“ – ilyen címeket olvashattunk a tudósítás élén.

Az Auróra-Kör neve valamikor az irodalom megújodását, a „nemzeti romanticizmus“ hajnalát jelentette. Kisfaludy Károly diadalra jutó új iránya állott akkor az „általános emberi“ Kazinczyjával szemben. Minden irodalmi irány sorsa egy: a fiatalok elfoglalják az öregek helyét. Ez a diadalmas szerep vár-e vajjon a nemrég alakult Auróra-Kör számára is, amely most odajutott, hogy legagilisabb tagját és alelnökét lemondatta?

1925-ben alakult az Auróra-Kör, amelynek eddig három életnyilvánulása áll a magyar közvélemény előtt:

1. Az Auróra-Kör Magyar Irodalmi Társaság Értesítője az 1925. évről. Budapest, 1926.
2. Zulawski Andor hadjárata Ady Endre ellen.
3. Szőke Sándor verskötete.

Erről a három életnyilvánulásról szóljunk néhány szót.

1. Az Értesítő javarészt Zulawski Andor elnöki beszédei töltik ki. Ezek a naiv beszédek kétségbeejtő zagyalékai a bizantinizmusnak, üres puffogatásnak és önképzőkori önértetnek. Ilyen halmaz tehetségtelenséggel nem lehet az országot megváltani – pedig Zulawski Andor ezt a szerénytelen célt tűzte ki maga elé. Ennyi stilustalansággal nem lesz soha a – sajnós – vénnek született ifjúsági mozgalomból „a magyar irodalom taván bimbózó tavoróza“. Az Auróra-Kör pedig válasszon Zulawski Andor helyébe olyan elnököt, aki írni tud. Egy példa elég annak illusztrálására, hogy ez az „auróras szív“ milyen stílussal akarja magyarabbá tenni a magyar irodalmat: „Szász Károly képviseli ma az erkölcsileg zsákutcába került irodalomnak a legtisztább esztétikához s leginkább a legtisztább etikához való visszatérésének a szükségességét a kritikában“. *Nak, nek!* Két nak-nek egy nyakatekert és nyekergő mondatban! Aki ilyen balkézrel ír, az ne akarjon a Szász Károlyok

örökébe lépni. És ne kompromittálja mozgalmával Császár Elemért, aki jóhiszeműen odaadta a nevét ehhez a vállalkozáshoz.

2. Zulawsky azonban nemcsak beszél, hanem cselekszik is. Amint ő mondja: „a vallás-erkölcs jegyében akar haladni“. Erről az útról kissé lekanyarodott, mikor Ady Endre és a modern magyar irodalom ellen kirohant: a plágium kényelmes mezőire tévedt és egy kicsit adysta modorban hadakozott, amint ezt már Kékly Lajos megírta róla a *Budapesti Szemlében*.

A plágium úgy esett, hogy Zulawsky Andor alelnök-rendestag *Az új magyar irodalom problémái* című könyvében hasábokat ollózott ki Zoltvány Irénnek *Erotika és irodalom* c. munkájából. Az *Uj Élet* című kitűnő folyóirat mutatta ki a „bimbózó tavorózsa“ lovagjáról, hogy összenyírt pávatoll-ruhában jelenik meg a nyilvánosság előtt. Mi lesz ebből az ártatlan bimbóból, mire gyümölcsé érik? – kérdezhetnők. Azt, hogy plagizál, ne csodáljuk. Aki nem tud különbséget tenni hang és „bötü“ között (v. ö. *Írás Adyról* 78. l.) és aki olyan értelmetlenül áll szemben a művészeti megnyilatkozásokkal, mint ő, amidőn megrója Ady-nak gyönyörűen mélyértelmű versét a *Száz hűségű hűséget*: – annak nincs is mit merítenie önmagából. Tanuljon és iperedjék, amíg úgy kritizálhat, mint egy felnőtt.

3. Az Auróra-Kör másik sarkalatos programjára egyik fiatal költőjük, Szőke Sándor cáfolt rá. Szőke Sándor versei – *Percek hegyén* (1927) – az Auróra-Kör kiadásában jelentek meg. Lázongó lélek, nem tehetségtelen, de erőtlen pesszimizmusban tessed, sokszor Ady-utánozó – ezt a *Protestáns Szemle* is konstatálja (1927:339) – és egészben véve dekadensül hitetlen költő. Verseiből épen az „auróras“ program: az eszményiség és a nemzeti gondolat hiányzik. Az utóbbi hiányt nem én állapítom meg, hanem az *Uj Nemzedék* irodalmi rovata, amelynek vezetője Császár Elemér. Az Auróra-Kör tiszteletbeli elnöke maga is kénytelen ilyen kritikát hozni az „auróras“ poétáról: „Skálájából egészen hiányzik a nemzeti érzés, mintha a magyarság sorsának nagy kérdései egyáltalán nem érdekelnék. Sajnos, ez a közömbösség ma már nem ritka fiatal költőinknél“.

A bölcsnek ennyi is elég. Az Auróra-Körnek pedig jobb magaviseletet, tehetség híján nagyobb szorgalmat ajánlunk: akkor talán az előmenetelük is jobb lesz és diplomájukat megszerezve a Múzsza csókja nélkül is hasznos tagjai lehetnek a trianoni magyarságnak.

(Budapest)

Garázda Péter

LEVELESTÁR

Bokréta-ünnep az Akadémián. Kitűnően megírt tanulmányát, sajnos, nem közölhetjük, mert magáncég anyagi érdekeinek támogatása nem lehet föladatunk. Több ízlésünk van, semhogy az Akadémia tekintélyét ilyen dolgokba belekeverjük. – *Baloldali erotika.* Kár a rosszul megírt, unalmasan vergődő cikkekre szót vesztegetni. Abban igaza lehet, hogy nemcsak az irodalom, hanem az erotika is „kettészakadt“ szellemi életünkben. A baloldali erotikát megtalálhatja a *Fidibusz* hasábjain és a *Budapesti Szemle* ezévi májusi számában. Ami pedig a „jobboldali“ erotikát illeti: ebben sincs hiány. Olvassa el a Régi Magyar Költők Tárában Aeneas Sylvius–Balassi Bálint Euryalusát, vagy Mészöly Gedeon pompás Joannes Secundus-fordításait. Janus Pannoniusról se feledkezzünk meg ... Ökonzervatív csemegézőink között fölhívhatjuk még figyelmét Réthy Lászlóra, a Nemzeti Múzeum néhai tudós archaeologusára, aki szintén áldozott a szemérmetlenebb múzsáknak. – *Nem közölhető versek:* Képek között. Diagnózis. Önéletrajzféle. Magyar Golgothák. Álom. Szilveszter. Az úr és a halász. Nyári vihar. Katóka. Szép Kis-Kúnság. Hozzád a lelkem ... A szabadszállási papné. – *Anarchia és nacionalizmus.* Erről a témáról és általában az államfelforgatás apostolairól alaposabb tájékozást nyújt a Révai-Lexikon, mint az ön cikke. Batthányi Ervin gróf valóban legkiválóbb képviselője irodalmunkban az ideális anarchizmusnak, de az nem tartozik ide, hogy Voinovich Géza övele társulva fordította le Max Halbe naturalista drámáját, a „Földanyánk“-at (Olcso Könyvtár 1899.). – *Raggamby András.* Novellája technikai okokból maradt az őszi számban.